

# Józef Dzikowski

---

## Gabinet Numizmatyczny

---

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 17, 318-324

---

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

odmiany tabara. Pierwszy — podobny do europejskiej siekiery o masywnym żeleźcu z bułatu i lekko profilowanym obuchu, drugi o raczej symbolicznym przeznaczeniu, używany najczęściej przez derwiszów, ale również i przez mameluków i osmańskich Turków. Posiadał podwójne lub pojedyncze ostrze w kształcie półksiężyca, metalowy trzon zwieńczony grottem; przy toporach o pojedynczym ostrzu obuch miał kształt zoomorficzny.

W grupie uzbrojenia ochronnego wspomnieć trzeba o dwóch tarczach z XIX w.: indyjskiej (MNKi/B/578) i perskiej (MNKi/B/579), oraz o szysza ku perskim kulah-khud (MNKi/B/577).

Tarcze wschodnie występowały przeważnie w formie kolistej. Indyjskie — dhal, wykonywano zarówno ze skóry nosorożca (egzemplarz kielecki), bawołu, słonia czy hipopotama, jak również ze stali. Często skóra była wyprawiana w taki sposób, że uzyskiwano doskonałą przejrzystość. Dekorowano je laką, emalią i złotem. Jedynie motywy dekoracyjne pozwalają na przypisanie obiektu Indii czy Persji. Tarcza perska — sipar (MNKi/B/579), wykonana z blachy żelaznej z czterema dekoracyjnymi guzami i napisem na obrzeżu, z trawioną dekoracją, w której występuje przedstawienie słońca w partii centralnej — symbol heraldyczny państwa perskiego, a jednocześnie znak królewski, jest dobrym przykładem takiego zróżnicowania.

Ryszard de Latour

## GABINET NUMIZMATYCZNY

1987

W 1987 r. Gabinet Numizmatyczny Muzeum Narodowego w Kielcach wzbogacił swoje zbiory o 1071 pozycji. W tym drogą zakupów pozyskano 1006 obiektów numizmatycznych; 65 to dary i przekazy. W ilości tej 1010 pozycji przypada na medale, 25 na monety, pozostałe 35 pozycji to banknoty, kopie monet i przedmioty mające związek ze zbiorami numizmatycznymi.

Najciekawszym nabytkiem jest medal wykonany przez wybitnego medaliera Sebastiana Dadlera w 1634 r. z okazji drugiej rocznicy śmierci króla Szwecji Gustawa II Adolfa (1594—1632).

Na awersie przedstawiona jest postać zmarłego króla na łożu polowym, nad nim dwa aniołki unoszą duszę zmarłego w postaci dziecka. Wyżej na promiennej aureoli napis hebrajski: JEHOVA, po bokach obłoki, a w nich liczne putta. Pomiędzy obłokami, na drodze, po której unoszona jest dusza króla, napis: EUGE SERVE FIDELIS. W głębi po lewej stronie widok uchodzącego z pola bitwy wojska. Nad wojskami unosi się putto z mieczem oraz banderola z napisem: VEL MORTUUM FUGIUNT. W dole pod leżącym królem napis w trzech wierszach: NATUS 9 DEC[embris] ANNO 1594 | GLORIOSE MORTUUS 6 | NOU[embris] AN[no] 1632. Napis w otoku przy rancie: GUSTAVUS ADOLPHUS MAGNUS DEI GRATIA SUECOR[um] GOTHOR[am] ET VANDALOR[um] REX AUGUSTUS. Rewers przedstawia króla na rydwanie zaprzęgniętym w trzy uskrzydłone konie (Pegazy). Bogato zdobiony pędzący rydwan miażdży pod sobą wielogłowego potwora. U góry po prawej stronie dwie alegoryczne postacie Siły i Wiary wkładają na głowę królewską wieniec laurowy. Występuje tu ponadto wiele innych symboli, m.in. kolumna, księga, kapelus, płonące serce. U góry napis: ET VITA ET MORTE | TRIUMPHO. W otoku napis: DUX GLORIOS[us] PRINC[eps] PIUS HEROS INVICT[us] VICTOR INCOMPARAB[ilis] TRIUMPH[ator] FELIX & GERM[aniae] LIBERATOR A[nno] 1634.



awers

rewers

Ryc. 39. Medal wybity w 1634 r. w Gdańsku przez Sebastiana Dadlera z okazji drugiej rocznicy śmierci króla Szwecji Gustawa II Adolfa, nr inw. MNKi/N/1249

Sygnatura: SD — na rewersie na kole rydwanu. Medal bity stemplem, srebro, średn. 78 mm, w. 131, 12 g. (Więcek, s. 112, poz. 89); nr inw. MNKi/N/1249.

Medal został wybity w drugą rocznicę śmierci Gustawa Adolfa, który zginął w bitwie pod Lützen 6 listopada 1632 r. Sebastian Dadler wykonał medal w Gdańsku w pierwszym roku swego pobytu w tym mieście, gdzie pracował blisko piętnaście lat. Jego mistrzowski kunszt medalierski znany był we wszystkich krajach Europy Północnej. Medal wykonał prawdopodobnie na zamówienie dworu szwedzkiego. Nie zalicza się go do najlepszych dzieł mistrza, obydwie jego płaszczyzny przeładowane są alegoriami i symbolami. Kompozycję ikonograficzną i teksty na medalu oparł Dadler na wybitych rok wcześniej, w pierwszą rocznicę śmierci króla, monetach półtalarowych, talarach, talarach podwójnych i monetach czterotalarowych. Talary wielokrotnie wg katalogu G. Hirscha (Monachium 1987, poz. 1788 i 1789) przypisuje się mennicy miejskiej m. Wolgast. Nie wyklucza się, że Dadler, wykonując wiele zamówień dla dworu szwedzkiego w latach poprzednich, był projektantem tych monet.

Medal stanowi cenny nabytek dla zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach, będąc przykładem barokowej sztuki medalierskiej. Nie posiada on bezpośredniego związku z historią Polski, ale upamiętnia ważne wydarzenie w historii ówczesnej Europy. Ponadto wyszedł spod ręki jednego z najwybitniejszych medalierów XVII wieku pracującego w Gdańsku. Zakupiony medal jest prawdopodobnie drugim egzemplarzem znajdującym się w Polsce. Posiadają go natomiast zbiory muzealne w Hanowerze, Kopenhadze, Norymberdze, Sztokholmie i Petersburgu.

Pozostałe medale nie zasługują na tak szerokie omówienie, są to dzieła współczesne, tylko nieliczne egzemplarze pochodzą z pierwszych lat XX wieku i okresu międzywojennego. Tematyka medali w tak wielkiej ich ilości jest bardzo zróżnicowana. Zróżnicowany jest także ich poziom artystyczny i poziom samego wykonania. Stanowią w całości przekrój współczesnego medalierstwa polskiego, z wyjątkiem wspomnianych wyżej nielicznych medali wcześniejszych, których autorami są: J. Aumiller, J. Wysocki, Cz. Makowski i Wł. Gruberski. Autorami współczesnych medali są m.in.: B. Chromy,



awers

rewers

Ryc. 40. Medal projektu Franciszka Kalfasa wybity w 1946 r. w dwusetną rocznicę urodzin Tadeusza Kościuszki, nr inw. MNKi/N/1274



awers

rewers

Ryc. 41. Talar z 1585 r., nr inw. MNKi/N/1301

E. Gorol, A. Jarnuszkiewicz, W. Korski, G. Kowalski, E. Olszewska-Borys, H. Roszkiewicz, S. Stasiński, St. Wątróbska, J. Markiewicz, W. Kowalik, J. Sikora, St. Dulny, Z. Kaczor, H. Papierniak.

Wśród medali współczesnych na uwagę zasługuje jeden z pierwszych wybitych po wojnie — w 1946 r. Jest to pierwszy medal historyczny zaprojektowany przez art. plast. Franciszka Kalfasa poświęcony Tadeuszowi Kościuszce. Awers medalu przedstawia popiersie Tadeusza Kościuszki w prawym profilu. W otoku napis:





awers

rewers

Ryc. 42. Dukat gdański z 1647 r., nr inw. MNKi/N/1257



awers

rewers

Ryc. 43. Dukat gdański z 1656 r., nr inw. MNKi/N/1242

**TADEUSZ KOŚCIUSZKO 1746—1946.** Na rewersie grupa — Tadeusz Kościuszko i kosynierzy, w otoku napis: **GLÓWNY KOMITET KOŚCIUSZKOWSKI, TOWARZYSTWO NUMIZMATYCZNE W KRAKOWIE.** Medal wybity został w ilości 500 egz. w srebrze i tyleż w brązie; średn. 62 mm. Obecna jego rzadkość wynika stąd, że był wstrzymany przez cenzurę, a rozszedł się w kilka lat po emisji w nielicznych egzemplarzach srebrnych (nr inw. MNKi/N/1274).

Z niewielkiej ilości monet pozyskanych w 1987 r. wymienić należy takie pozycje, jak:



awers

rewers

Ryc. 44. 50 złotych z 1819 r., nr inw. MNKi/N/899

- Talar z 1585 r., Stefan Batory (1576—1586), Mennica Nagybánya, srebro, średn. 41,8 mm, w. 27,46 g; Kopicki, t. 2, s. 63, poz. 1; nr inw. MNKi/N/1301.
- Dukat gdański z 1647 r., Władysław IV (1632—1648), złoto, średn. 24,4 mm, w. 3,47 g; Kopicki, t. 3, s. 41, poz. 42/9; nr inw. MNKi/N/1257.
- Dukat gdański z 1656 r., Jan Kazimierz (1648—1668), złoto, średn. 24,7 mm, w. 3,45 g; Kopicki, t. 3, s. 141, poz. 221/7; nr inw. MNKi/N/1242.
- 50 złotych z 1819 r., Królestwo Polskie, Mennica Warszawska, złoto, średn. 22,15 mm, w. 9,78 g; Kopicki, t. 4, s. 48, poz. 61/3; nr inw. MNKi/N/899.

## Wykaz skrótów

Kopicki — E. Kopicki *Katalog podstawowych typów monet i banknotów polskich oraz ziem historycznie z Polską związanych*. T. 1—4. Warszawa 1974—1983

Więcek — A. Więcek *Sebastian Dadler medalier gdański*. Gdańsk 1962

## 1988

Gabinet Numizmatyczny w roku 1988 powiększył swój zbiór o 64 monety i medale. Główną pozycję w nabytkach stanowią dary i przekazy w ilości 60 sztuk, pozostałe 4 sztuki pozyskane zostały drogą zakupu.

Na szczególną uwagę zasługują zakupione dwa srebrne medale pochodzące z XVIII wieku:

- medal wybity na cześć zwycięstwa Karola XII, króla Szwecji, w 1703 r. autorstwa Georga Hautscha działającego w Norymberdze; srebro, średn. 41 mm, w. 26,2 g; nr inw. MNKi/N/1539;
- medal wybity z okazji zaślubin córki Augusta III Marii Amalii z Karolem, królem Sycylii, w 1738 r. w Dreźnie autorstwa Henryka Pawła Groskurta pracującego dla dworu saskiego w Dreźnie; srebro, średn. 41 mm, w. 29,1 g; nr inw. MNKi/N/1538.

Obydwa medale należą do rzadko spotykanych pozycji na rynku antykwarycznym i kolekcjonerskim. Zachowane są w bardzo dobrym stanie. Pierwszy z wymienionych ma szczególne znaczenie dla Muzeum Narodowego w Kielcach, gdyż w roku 1702





awers

rewers

Ryc. 45. Medal wybity na cześć zwycięstwa króla Szwecji Karola XII w 1703 r., autorstwa Georga Hautscha, nr inw. MNKi/N/1539



awers

rewers

Ryc. 46. Medal wybity w 1738 r. w Dreźnie z okazji zaślubin córki Augusta III Marii Amalii z Karolem, królem Sycylii, autorstwa Henryka Pawła Groskurta, nr inw. MNKi/N/1538

w pałacu kieleckim — obecnej siedzibie muzeum — przebywał Karol XII w dniach od 30 czerwca do 9 sierpnia przed zwycięską bitwą pod Kliszowem. Medal wymieniają w swych opracowaniach Edward hr. Raczyński i Emeryk Hutten-Czapski.

Medal zaślubinowy stanowi również rzadkość numizmatyczną. W zbiorach działu

jest jedynym reprezentantem medali epoki saskiej. Identyczny, lecz bity w brązie, znajduje się w Gabinetcie Numizmatycznym Zamku Królewskiego w Warszawie.

Cennym nabytkiem dla Gabinetu Numizmatycznego jest kolekcja plakiety portretowych z przełomu XIX na XX w. ilości 11 egzemplarzy. Przedstawiają one portrety: Henryka Sienkiewicza wg projektu Cz. Makowskiego; Józefa Poniatowskiego, bpa Beniamina Szymańskiego, Jana Dantyszka i Stanisława Moniuszki autorstwa W. Święcickiego; ks. kard. Albina Dunajewskiego projektu J. Hakowskiego; Juliusza Słowackiego autorstwa Z. Otto; Adama Mickiewicza i Juliana Ursyna Niemcewicza — dzieła D. d'Angersa; oraz nieznanego autorstwa plakiety portretowe Tadeusza Kościuszki i Józefa Poniatowskiego.

Na uwagę zasługuje dar w postaci dwóch monet dominialnych, w tym egzemplarz o charakterze unikatowym znany w numizmatyce polskiej tylko w tzw. bartynotypie (nr inw. MNKi/N/1290). Moneta ta związana jest z majątkiem Tursko Wielkie w pow. Kazimierza Wielka. Jej opracowanie znajduje się w publikacji *Przyczynek do badań nad dominialnymi znakami rozliczeniowymi XIX i XX w.*, zamieszczonej w tym tomie „Rocznika”, s. 243.

Józef Dzikowski

## DZIAŁ HISTORII

1987

Nowe nabytki Działu Historii w 1987 roku to ponad 200 eksponatów reprezentujących różne grupy zabytków, a wśród nich przedmioty związane z miarami, odznaki i odznaczenia, fotografie, dokumenty, mapy.

Skromna kolekcja miar, do której zakupiono już w roku ubiegłym odważnik mosiężny składany o wadze 1 funta, wzbogaciła się o pojemnik gorzelniany, 1/100 wiadra rosyjskiego (1 czarka), kuty z jednym uchwytem, wykonany z miedzi i mosiądzu (MNKi/H/4298). Pojemnik pochodzi z początku XX wieku, na korpusie widnieje poza oznaczeniem miary pojemności nazwisko właściciela warszawskiej wytwórni Jakuba Gika(?). W zbiorach działu posiadamy już tego typu pojemnik gorzelniany o pojemności 1/4 wiadra dawnej miary rosyjskiej, wykonany w firmie Borman Szwede i S-ka w Warszawie, która wyróżniona została przywilejem umieszczenia nad oznaczeniem pojemności — godła cesarstwa rosyjskiego, co potwierdzało najwyższą jakość wyrobów. Najnowszy zakup znaku tego nie posiada. Poza oznaczeniem pojemności na pojemniku znajduje się zatarta cecha legalizacyjna Warszawskiego Inspektoratu Wąg i Miar, funkcjonującego od 1900 do 1915 roku, wykluczająca wykonanie tego pojemnika np. w końcu XIX wieku.

Zbiory falerystyczne powiększyły się o 6 odznak z okresu I wojny światowej i dwudziestolecia międzywojennego.

Na szczególną uwagę zasługuje odznaczenie I Brygady Legionów Polskich z 1916 roku — „Za Wierną Służbę”. Odznaka wykonana jest z żelaza, tłoczona i wycinana, z zatartym nieco rysunkiem orła w środkowej tarczy.

Cennym zabytkiem związanym z historią naszego miasta jest odznaka wydana z okazji 50-lecia Straży Ogniowej w Kielcach. Wykonana została z patynowanego mosiądzu. W środku w owalnej tarczy umieszczonej na dwóch skrzyżowanych czekanach strażackich znajduje się 6-wierszowy napis: „JUBILEUSZ | 50 | STRAŻY OGN | W | KIELCACH | 1873—1923”. Wokół tarczy wieniec z liści laurowych